

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Мала Тарзанова

Олга Лалић Кровицка

Младог Н, који се пењао на дрвеће, пријатељи су прозвали Тарзан. Био је низак, витак и могао је брзо да трчи и да се пење. Послије много година, мала Н је поновљала исто што и тата. Пошто је градила кућице на дрвету, татини пријатељи су је прозвали Мала Тарзанова. Кад год би се враћала из школе са гомилом књига у ранцу, татини другари би је примјетили и гласно говорили да се Тарзанова ћерка враћа из школе. Одмах би је зауставили на путу. Затим би започели мале-велике расправе са њом. Увијек насмијани, почели би да се присјећају сопствених успомена. Њена омиљена прича била је премијера представе у војном позоришту. Мирис црно-бијелих фотографија које су јој показивали уносио је блиставост и понос у њене очи. Гледајући фотографију свог младог оца и његових пријатеља, који глуме старе Далматинце, увјерила се у свом срцу да лијепа и богата прошлост зрачи дубоким емоцијама. Сви су јој лијепо пјевали. Н је највише вољела када су јој гласом славуја пјевали о великим соколима, који увијек високо лете изнад кањона ријеке Гудуће.

У школи је мала Н често за време одмора седјела на чепресу или у библиотеци, што је осталој деци сметало. Учитељици би пријавили да Тарзанова ћерка проводи превише времена у библиотеци и да се не игра са њима. Живећи у свијету књижевних јунака, мала Н је увијек имала много идеја за игре. Најбоље идеје за добру забаву знала је из књиге „Тата, ти си луд“ Вилијама Са ројана.

У школи није вољела једног од наставника, јер је ничега није научио. Током сваког часа причао је приче о мајци Русији. Чак и у школском подруму, током ваздушних напада, учитељ је глешио уплашену омладину досадним причама о руској политици. На крају школске године била је страшно љута на њега због његових прича о Русији и Јељцину. Од нервозе је потом на клупу подигла патике. Наставник је био узнемирен таквим понашањем.

- Изађи! - викнуо је.

- Па идем! - љутито је одговорила - Ово није школа! Због таквих као што сте ви гинемо! Долазим у школу у страху да учим. Који мудри учитељ слуша пијаног Јељцину?

- Идем! У школу идем да учим, а ви сте опијен сопственим причама о Јељцину - остављајући врата учионице широм отворена, викала је гласно - Јељцин је пијанац!

Једног сунчаног љета, Н је почела да примјећује да је младо дрвеће у близини куће било добро за пењање. Пуштала је прохрватске пјесме са касетофона. Једном се млади Србин кришом попео на дрво да је добро истуче. Изненађена бацила је на њега касетофон, а он је пао на земљу. Забринута због свега, скочила је са дрвета да му помогне. Док је глумио дубоку несвјест, она је покушала да додирне његово тешко поврешено чело. Одједном је широм отворио очи и прилично дивље загрлио. Послије тога су дуго били заједно. Често су се састајали на бадему.

Н је понекад могла да задрема на дрвећу. Често је сањала исти сан. Као добар дух у застрашујућем сну, увијек је спашавала малу дјецу коју су испитивали чудни научници. За време рата измишљала је игрице за дјецу из комшилука и читала им бајке. Проводила је дане цртајући папирне лутке за њих. Заједно су дизајнирали одјећу за лутке, кекли колаче од било чега...

Недостајала су јој њени другови са којима се заједно играла дуж ријеке. Често су заједно ловили жабе. Затим су писали једни другима писма преко УНПРОФОР-а. Сада, када се срећу послје двадесет година, они су најсрећнији на свијету. Након повратка у градском уреду препознала је своју некадашњу хрватску љубав. Обоје су седјели у реду и чекали на личне карте. Гледајући се дубоко у очи, почели су да се румење. Испрва нису знали како да се приближе једно другом, али су брзо почели понављају зезанције из школе. Правила се да јој је пасош испасо из ташне, а он јој је баacio оловку пред ноге. Узео њен пасош, а она његову оловку.

- Ох, јеси ли то ти? - сањиво је упитао.

- Да, то сам ја... - одговорила је.

Разговор је брзо кренуо. Сада често пишу писма једни другима, сећајући се школских дана и рата. Били су и остали најбољи шпијуни. Он на хрватској, а она на српској страни. Сада симпатија Тарзанове ћерке, шпијунира по селима, тражећи украдене ствари из њеног дома. Недавно је у једној кући препознао фиоку, фотографисао је и послао имејлом. Тарзан је назвао своју ћерку неколико дана касније да јој јави да се фиока опет налази у њеној соби.

Отац Тарзан је често давао својој ћерки разне комплименте и писао јој сатири. Највише је нервирала сатира која је настала за његов 50. рођендан. Н тада је одлучила да му испече торту. Седјела је замишљено крај пећи, док је отац Тарзан све то посматрао. Послије два сата дубоке анализе живота, Тарзанова ћерка је примјетила да је дим боде очи. Брзо отварајући рерну и гледајући у торту која је већ личила на црни угљак, Н је у исто време чула смијех који је допирао из сусједне собе. Кроз облаке дима изронио је отац Тарзан, читајући римовану сатиру о ћерки и спаљеној торти.

Када је имала двадесет година била је мршава као чапља, отац јој је рекао нешто лијепо и смјешно:

- Изгледаш као да си испала из иконе, али имаш криве ноге као твоја мајка. Дођи код тате па ћу те научити да ходаш! Или не, ако Бог није исправио на самом почетку, онда не могу ни ја, написаћу ти пјесму. Н је увијек вољела да чита ову смјешну и дирљиву пјесму.

Послије једанаест година путања, упутила се на југ. Током путовања возом загледала се у чешке и словачке ријеке, али када је видјела мађарски Балатон и дрвеће које расте око њега, зажељела је жељу. Отац Тарзан је за ћеркин рођендан засадио маслињак. Маслињак има толико стабала колико је стара Тарзанова ћерка. Сваке године, на њен рођендан, отац Тарзан засади по једну садницу више.

Кад год прође покрај очевог винограда, застане на дуги, сањиви тренутак да се сјети своје старе љубави. Њежин маестрал који често дува са Јадрана, најдубље се осјећа на великим стијенама поред винограда. Једног љета, док је дремала под смоквом усред винограда, дубоко се у души увјерила да су је, упркос свим дубоким ранама и ударцима које јој је задали, најстрасније вољели Јужњаци.

С обзиром на то, што су је васпитали балкански шовинисти, мушкарци је никада нису сустигли. Чињеница је да су неки балкански шовинисти бомбардовали њена вољена стабла данас, превише смирена Тарзанова ћерка пронашла је своје ново вољено дрво у маслињаку.

У Карпатима, зима 2012.

ИНТЕРВЈУ: НЕВЕНА ГЛУШИЦА, КОМПОЗИТОРКА

Ослушкивање и ритам

Кад је реч о најновијој представи Српског народног позоришта, „Центрифугални играч“ Тодора Манојловића, у режији Југа Ђорђевића, она може да се гледа и – слуша. Не, није опера, оперета, па ни мјузикл. Избор музике, аранжман, њена драматуршка улога у креирању атмосфере комада, па и развоја радње, значењских тонова, било је дело веома признате композиторке Невене Глушице. Њен рад је већ препознатљив у позоришту, што сведочи и низ највећих признања, попут Стеријиних награда. Карактерише га префињеност, веома нијансиран уплив у свет сценских дешавања и снажан утисак који изазива, било да појачава одређени контекст, или га ствара.

● Да ли сте заједно радили са редитељем на дефинисању музичког плана за „Центрифугалног играча“, на томе да то буде жива музика?

- Да. Било је јасно од самог почетка да ће бити пуно музике и пуно плеса. То је била главна задатост, а све друго да ће бити сведено. Музика и плес су овде начин говора.

● Да ли је то дошло из читања драме?

- Јесте. Обоје смо дошли до тога. Југ је већ имао премису о плесу, па не би било исто да музика, кад је већ пуно има, не би била жива. Пратили смо и епоху, па само онда имали среће да добијемо добре музичаре...

● Баш сам се питао, ко су ти људи, фантастично свирају?!

- Да, сјајни су! Зову се Ђорђе Кујунџић, наш шеф оркестра. Он свира кла-

фото: приватна архива

● У музици „Центрифугалног играча“ чујна је занимљива жанровска мешавина. Можете ли ми ви то прецизније одредити?

- То је углавном свинг, брзи и спори. Валцер – свинг, све што припада том плесу. Трудила сам се и јако често користила реч шлагер, с обзиром на то да је у питању домаћи текст јер, осим свинга, можда би неко то назвао и чарлстон. Било ми је битно да те пемсе, барем док се певају, звуче као стари, домаћи шлагери.

● Шта вас још, осим позоришта, привлачи у погледу компоновања музике?

- С времена на време радим и неки филм, серију... Искрено, ретко стижем нечим другим да се бавим поред позоришта, а имам разне планове који никако да се остваре (смех). Добро, сачекаће своје време.

● Није за интервју?

- Није.

● Имате ли своју филозофију позоришне музике?

- Мени је битно да она буде примењена у правом

Мени је битно да музика буде примењена у правом смислу те речи и да буде органска.

Да се везује за сцену, драматургију представе, за глумце...

ринет и саксофон. Ту су још Коста (Вукашиновић, тромбон), Аљоша (Закитић, труба), Стефан (Јоцић, контрабас), Немања (Тасић, бубањ), Ања (Риђешић, клавир), све супер људи, супер музичари. Вероватно ћемо се још виђати. Баш ми је драго што је тако једна млада екипа свесна позоришта, што се све ређе виђа.

● Кад је реч о тонској слици, дизајну звука, то најчешће није примарни задатак композитора. Како сте дошли до, ја бих рекао фантастичног резултата?

- Занимљиво је што кажете да то није посао композитора. Ја мислим да цео мој посао зависи од тога, како ће то на крају да буде обликовано у звук, како ће то да буде одсвирано, тако да ја баш, баш пуно енергије и времена потрошим на тај звук на крају и на вежбање са музичарима.

● То подразумева и доласке на пробе?

- Тако је.

смислу те речи и онда бих додала и да буде органска. У смислу да се везује за сцену, драматургију представе, за глумце... Све оно што ми је борба против онога у позоришту што ми јако смета, што ме одбија или избацује из представе. Често се више него самом музиком, бавим тим органским прилагођавањем.

● То подразумева више разговора са ауторском екипом или више ваш унутрашњи процес припреме?

- Пуно разговора са редитељем, пуно пажње, ослушкивања самих сцена, што зависи и од глумаца, а на крају крајева – тражење ритма представе. Музика ту може пуно да помогне, а може и да одмогне. Ја то сматрам својим главним послом.

● Значи, ништа унапред, као да певушите у својој глави?

- Буде често унапред, али то углавном заврши у канти за смеће (смех). Тако да не вреди.

Игор Бурић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Збрка ријешених задатака
из живота и поетикеЕлиезер Папо
(Агора)

Реактуелизујући жанрова какви су анегдота, беседа, цитат, палимсест, реинтерпретација; сасвим смислено актуелизујући различите језичке регистре, и поста-вљајући све то (и још понешто, укључујући и аутоцен-зурисане белине) у поредак ове књиге, писац као да нас подсећа да је преобиле којим нас као читаоце обасипа, то поетичко и историјско наслеђе, и даље ту. И да га он ерудитно али превасходно целисходно удева у своју текстуру. Она негде у сензибилитету сигурно носи и новоталасни дух Сарајева, али се и према том наслеђу писац реферише са свешћу о ономе шта је било после. По речима Гордана Тодорића, одговоре на задатке из живота, Папо је проналазио (а и даље то чини) у библијском тексту, чија каноничност није крај него почетак решавања задатака и из живота и из поетике. За њега, али и за читаоца. По речима писца: „Можда би ипак било боље да се почнемо бавити питањем какви би требало да будемо, умјесто да доједна разглабамо о томе зашто морамо бити онакви какви већ јесмо“.

Медијски стилови

Добривоје Станојевић, Лидија Мирков
(Мали Немо)

Студија о стилу за новинаре прилагођена је, најпре студијама новинарства. Али она није намењена само новинарима и студентима новинарства. Она нас учи успешној комуникацији: јавној и службеној, приватној и личној. Реч је о кратком осврту на теорију стила и практичној стилистици. Стилистичке вредности су посматране у медијским контекстима. У савременим медијима често је запостављена лепота писане и говорне реако иако на свакодневни језик највише утичу управо школство и медији. Њима се највише верује. Медији знају коме се обраћају. Стога би властити стил требало примерити подрозумеваној публици. Тако се најбоље изграђује самосвојни и непосредни однос према стилу. Новинар не пише и не говори за себе, пчак ни кад је склон нарцизму. Новинар без изграђеног стила јесте ехо у празној кући.

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Кад јесен буде
у гроздовима

Они које сретнем, док лутам напуштеним канцеларијама и уредима скривеним и заборављеним испод прашњавих таванских купола заборављених небодера заборављеног града, праље, чистачице паучине и подова запуштених купатила кроз чије зарђале цеви више не тече вода, кажу да су ово последњи дани. Други, опет, не поричу истинитост ове тврдње, али додају, баш као у некој расправи богослова који, у име истог бога износе различита уверења да су то и једини, а самим тим и најбољи дани. Али и најгори, тихо дописују ситним словима они који су опрезнији, који су спровели истрагу, готово озбиљно приватну инквизицију, тражећи можда и коначну истину.

(Мајстор Борхес би то рекао другачије, на пример, „кад јесен буде у гроздовима, казиваћу у перо свој последњи стих“, а Рембо би додао да истински живот више није овде.)

Док последњи људи иду на посао - видео сам им то у очима, имали су празан поглед запослених, могао би да утврди Кнаутор - животи сеоских лекара, који ишчежавају заједно са последњим гроздовима више неће бити пуни одрицања јер више не постоје ни виногради, ни баштовани, а камоли виноградару.

А зар и животи свих преосталих становника Земље нису исти такви? Зар нису баш о томе, сада већ непојмљиво давно, писали извесни Кафка и Булгаков?

Ђорђе Писарев

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
То су те кибле (2)

Борис Лазивић

Некад је на село долазио, на мотору апенцу, фотограф. Сликао ме је, у башти ловачког дома, пред којим стојим сад. Сећам се да су ме за ту прилику одвели код берберина, у Косовској, обукли ме у свечано, бело оделце: беле сандале, беле чарапе, бели шорц и кошуља бела од којих само одудара прстуче, црно. Озбиљно сам се загледао у фотографа.

Одлучио сам да идем кроз улице кроз које никад нисам пролазио (зар је, читаоче, то могуће: пролазити кроз онолико четврти и приградских улица Париза или Лондона и познавати их све, и препознавати делове властитога живота проведених у њима, а да човек, на селу, тешко да познаје и препознаје, као своје, иједну другу улицу осим оне у којој је, као ситно дете, живео?) по дугој шетњи избио сам до Јовановићеве, схватив намах да Гробљанска покрива тек мали део насеља.

Избио сам до цркве *Нововераца*. Завршена је, одавно. На ланцу је дебели катанац, на огради хвата се рђа. Сећам се, као да је било јуче, кад су је градили, и колико је свет био оран за акцију. Здање је из седамдесетих, а већ га краси патина ствари прошлих и завештаних, услед некориштења, пропада-

њу. Унутар су и столице, велике за одрасле, и мале, за децу. Те су мале поређане у првом реду (ено их тамо и сад, видим кроз муљави прозор) и памтим да бих тамо седео док је мој деда, његов брат, или ко други, говорио.

То су били ретори! Најмлађа његова кћи ми је, у Паризу, пуштала снимак њиховог разговора: жалио је што му се, моја мати, не јавља, а већ се дубоко загазило у септембар! То је неумесно, рече. Неумесно, лепа, пробрана, реч. Тај је ратар знао да једном годишње прочита целокупно Свето писмо, да се задуби у његове странице, да хвата везе и смерове – махер интертекстуалности Књиге универзума. Како је само био свечан и леп када би, после поподневне тоалете, обучен у свечано одело и са кожном торбом под мишком, хитао (Давидовски речено) у Храм. Његов ме топао глас још окружује, још штити ме.

Док фотографисах здање, док улазим у башту и разгледам, нико ми не прилази нити ми ико смета. Та је црквена заједница доживела свој зенит седамдесетих година, када је довољно економски ојачала да би, диљем тадашње земље, по селима и градовима,

подизала храмове од којих је, данас, већина пушта. Оставили су овај, несигуран, траг о себи и својој филозофији живота. Да им је речено да ће, за полу века, тако да опусте, би ли поверовали? Би ли одустали од градње? Од себе?

Хватам Јовановићеву у правцу брега, затим скрећем, надесно, према Лазе Костића. Тамо се налази једна од их, уникатних, кућа. Сликама је.

Оћеш да ти је продам? Неко довикнује, преко јендека.

Нека, хвала.

Док сликам трафо станицу, опет ће: А шта ти то сликаш?

Свашта, кажем. Оћеш и тебе?

Чији си ти?

Ја? Од ових, и од оних, и оних тамо.

Па му главом показујем на куће. Шта је, не знаш за њих? Гледа у мене, бело. Гледа у њега, па у мене, и један тихи, плавшан, лица без икаквог израза.

Ниси ти одавде, кажем, па окренем поглед на стару, трафо станицу, прво стајалишта аутобуса из правца Новог Сада. Ниси одавде а видиш, ја, иако нисам одве, одавде сам. У здравље!

Касније се испоставља да се дотични упулашио да не сликам суседну, запустено, набијачу на лакат: око те се куће води спор. Пошто је пушта, ненастањена, у велику собу утерује кобила, користи је као штала. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Неочекивани хибридни валц

„Чувари равнотеже“, Саша Радоњић и АИ (Соларис, Нови Сад, 2025)

Пише: Илија Бакић

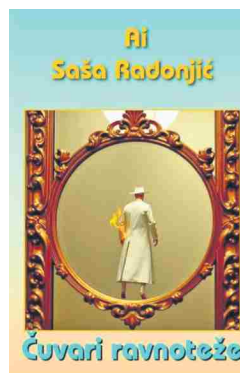
Вештачка интелигенција (АИ) је из обећавајућих и застрашујућих прича ушла у људску свакодневицу 2023. године када се на интернету појавила могућност комуникације са неколико ових/оваких „ентитета“. Међу радозналцима који су тим путем успоставили контакт са АИ био је и Саша Радоњић (1964), песник, прозаиста, музичар и издавач. Он је истраживао могућности АИ на графичко дизајнерском и књижевном плану; док су резултати на првом пољу били задовољни, списатељска работа била је тек на нивоу даровитих гимназијалаца. Али, АИ је брзо напредовала и почели су се појављивати обриси „зачудне, тешко објашњиве али стваралачке имажинације!“ што је Радоњићу дало идеју да АИ (која се у свом аутопортрету на последњој корици књиге представила као човеколики робот са лицем лепе девојке) пошаље неколико почетних реченица његовог „Романа што нечујно дише“ (2023) и затражи од АИ да их настави, уз његове повремене инструкције. Резултат ове интеракције у којој је Човек дозволио АИ да води овај „хибридни валц“ је књига „Чувари равнотеже“. Поднаслов („матрих новелета“) има злослутни призвук док је сам наслов, у контексту сарадње два аутора, мирољубив и „обећавајући“.

Имајући у виду начин настанка ове прозе једна раван њеног откривања и спознаје условљена је препознавањем онога што је „вештачки“ у делу, покушајима да се разоткрију „механизми“ развоја приче, начини настављања реченица који су другачији од онога што би била (хипотетичка) „људска замисао“. Радоњићеве реченице тако би имале улогу коју имају фотографије ситуација у психолошко-психијатријским сеансама које имају задатак да, на основу пацијентовог описа виђеног, открију одређене менталне профиле, склопове и поремећаје у односу на „нормално“ с тим што овде репер „нормалности“ (у ствари) не постоји јер се људска верзија овог појма не може применити на вештачку интелигенцију (као ентитет друге врсте). Смисленост реченица као самосталних целина које се, опет, уклапају у већу целину – причу, следећи је изазов како за Радоњића писца тако и за људске читаоце (а било би занимљиво када би се мишљење о овом делу могло добити од друге АИ). Радоњић у свом „Предговору“ сведочи и о свом изненађењу

смером којима се прича кретала а на који се он трудио да не утиче као што није тражио појаву нових ликова а АИ их је створила и укључила у причу. „Чувари равнотеже“ тако стају раме уз раме са пионирским експериментом Миролуба Тодоровића (1940) који је давне 1970. године створио, у сарадњи са компјутером, песничку књигу „Киберно“; Тодоровић је начинио спискове речи које је унео у компјутер а потом је машина те речи слагала у стихове према програмима-генераторима вероватноће. Резултат је, уз минималне Тодоровићеве интервенције, био фасцинантан јер је открио сасвим нове значењске слојеве језика односно невероватне слике и метафоре. Зачудо (или законито?) и у „Чуварима...“ АИ се показала као језички иновативна.

Након зачудног настанка књиге, читаоце свакако интригира и сам садржај односно прича. Њен предложак, „Роман који нечујно дише“, започиње као криминалистичка прича о истрази тајнствених убиства у варошци Сутоно, коју спроводи придошлица инспектор Виктор Коња. Како роман одмиче тако истрага обухвата све бизарније и апсурдније појаве. „Чувари равнотеже“, у којима је Виктор Коња такође главни јунак и истражује убиства у Сутоно такође почиње као кримић јарко описане атмосфере са пуно тајанствених детаља. Ипак, почетни „ноар убојај“ постепено прелази у својеврсни мистицизам односно езотеријске приче о великим тајнама чије очување је темељ опстанка света какав је знан. Дисконтинуитет у приповедању односно мешање временских слојева у потрази за тајном (чији циљ није да се она открије већ да остане скривена) дарује ореол круцијалне историјске егзистенцијалистичке дилеме а одговор на њу биће препуштено читаоцима. АИ је, полазећи од неколиких приповедних и значењских линија из „Романа који нечујно дише“, уз њихово прекомпоновање и увођење сасвим нових јунака, исписала могући наставак „Романа...“ или његовог алтернативног парњака из паралелног свемира (у коме одступања, ма колико се мала чинила, воде у потпуно другачије универзуме). Да би употпунила/учврстила уверљивост написаног АИ је, чак, водила и интервју са Виктором Коњом дајући му прилику да, као „права“ личност, исприча своју верзију онога што се десило а описано је у књизи (разликујуће ове две равни).

„Чувари равнотеже“ интригантно су и провокативно дело савремене домаће литературе јер истражују могућности не само савремене технологије већ и другачије „свести“ кроз смели, авангардни експеримент који истражује крајње границе Уметности као (барем до сада искључиво) људске творевине. ■

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Змијски цар и шешир

Пише: **Љубица Арсић**

Поред Петра Пана оденутог лишћем, дечака који не жели да одрасте, и Мали принц Антоана Сент-Егзиперија не прихвата свет одраслих у којем једино препознаје оно што одликује површну појаву Персоне. Осим сујете, лицемерја, хвалисавости, Принц није у стању да уочи и прихвати друге видове и благодети одраслости. Осећајност ове књиге, на коју се „лепе“ и млади и стари, разоткрива писца који сматра како је детињство прави живот у фантазијама, истински живот уметника док је све остало испразност мотора да јуре за новцем и да се пред другима доказују.

Предисторија сусрета са Малим принцем испуњена је пишевим (наративним) узалудним покушајима да људи растумаче његов необичан линеарни цртеж змијског цара удава који је прогутао слона. Међутим, многи на њему не препознају ситог удава већ искључиво виде шешир великог обода. Удав је, у ствари, прикривен обликом шешира, што јунговка Марија-Лујза фон Франц детаљно тумачи анализирајући пишев сложен однос са захтевном и прождирућом мајком која му није дозволила да одрасте.

Осим што је шешир код многих потребан додаток висини и што делимично маскира оног ко га носи, често сакривајући поглед и покривајући чело као средиште памети, он представља и могућност да његов власник буде неко други, можда неко луцкаст, неко ко се без задршке препушта игри. Шешир често означава игру идентитета. Он је граница између јавног и приватног ја и подразумева креирање различитих улога, од китњастих дамских башти на главама Буденброкових и цилиндра као продужетка церебралности и знака наметљиве интелигенције до гротескних или детињастих персоне иза којих се крије мрачнија страна личности. Ридлер из Бетменовог света носи шешир мелон, налик циркуским реквизитима, док његова склоност ка играма и загонеткама скрива потуђеног интелектуалца садисту.

Људи шеширција се пројављује у Алиси у земљи чуда, где, онако како размишља дете, изврће логику до апсурда понашајући се неуравнотежено, од љубазности до грубости. У некадашњој преради шешира, најчешће од дабровога крзна, користила су се једињења са живом, која је, при парењу крзна да би омекшало, испаравала и тровала јадне шеширције. Махом су губили косу и зубе, а неке су спадале „бубице и спирохете“ па је тако у Енглеској створен израз „мад ас а хаттер, нахнут као шеширција“, који се успешно проширио поезијом и прозом. У бајкама, чаробни шешир може да носиоца учини невидљивим док Сурпермен, кад је у улози новинара репортера, као део цивилног маскирања у неког просечног носи уобичајени модел федора.

Књига о Малом принцу каже да после квара авиона и принудног слетања у Сахари, што је податак из личног Егзиперијевог живота, писац среће Принца који изгледа као кепец-Наполеон, са мачем и елегантним шињелом украшеним звездастим еполетама и широком манжетнама. Малиша захтева да му писац наратор нацрта овцу. Иако је Мали принц шестогодишње дете које забављају цртежи, он је прпошан и има помало надмен став господара ситуације. Наступа са театралним осећањем надмоћи, са сигурношћу малог бога. Његов лик са позоришном костимографијом непораслог деспота лебди у сањивој измаглици и у фантазијама типичним за детињство и близак додир са несвесним. Стармали принц презире свет одраслих, поседујући ону наивну животност за којом цезну они који су је изгубили у одрастању.

Иако недодирљиво популарна, књига о Малом принцу одише сентименталношћу која изазива извесну нелагодност, можда због тога што меки сентимент увек у себи крије окрутност и добро сакривену равнодушност или разједајућу патњу. За Егзиперија је Принц, који се појавио на Земљи и потом нестао, сигурно настао као последица губитка млађег брата, кога је много волео и чија је прерана смрт сагорела велики део пишеве личности онеспособивши је да одрасте.

Лик Малог принца, уграђеног у наполеоновски шињел, одговара прототипу вечитог дечака који презире одрасле нудећи детињство као једино право уточиште. Вечити дечак, пуер аетернус из Овидијевих Метаморфоза, односи се на бога-дечака из Елеусинских мистерија, кога су поистовећивали са Дионисом и Еросом. Он је рођен ноћу, у мистерији мајчинског култа у Елеусини и нека је врста спаситеља, бога бујања, ускрснућа и божанске младости. У савременом значењу, атрибут вечити дечак означава тип младог мушкарца који пати од снажног комплекса мајке, испољавајући типично неуротично понашање препознатљиво кроз хомосексуалност и донжуанство.

Помињући „наго дете Исуса“ Јунг указује на архетип бога-детета присутног и у фолклору, у ликовима патуљка и елфа као скривених и значајних сила природе. Они су обично представљени са капуљачом на капуту, као што су обучени Снежанини патуљци. Препознатљива капуљача „вечитих дечака“ се са писца Жана Коктоа, који ју је и сам носио потом установиши моду младих, пренела до данашњих младића који носе дуксеве са капуљачом натученом до пола лица. Њихову асексуалну појаву тешко је повезати са претерано еротизованим лолитама. Ипак, на модној сцени, младићи-дечаци са андрогиним карактеристикама стоје наредо са женама-вечитим девојкама или девојчицама пренаглашене секуларне привлачности. Односи на светској позорници, не само моде већ и међу половима, налажу да се преиспитају измењене улоге мушкарца и жене. ■

IN MEMORIAM

Ото Толнаи
(1940 - 2025)

Рекапитулација

поново свиће
као да сам већ написао једном
или више пута ове речи
изгледа дошло је време
када човек почиње да се понавља
криомице наравно
затежући све више прозирне нити
поново свиће
близу је можда дан
када ћу рећи само толико
свиће
биће то најлепше
свиће
ова понављања
ови кругови
јесте ови кругови коначно
показују законитости мог рада
срећан сам дакле ипак
среша среша
овако с тачком у средини
или са огромним рубином
било би вредно начети једном
ово „певање“
поново свиће

поново свиће

из књиге „Студије о карфиолу“

СЛОВО О РАДИВОЈУ ШАЈТИНЦУ (ЗРЕЊАНИН, 1949 - ЗРЕЊАНИН, 2025)

Десет боја Баната

Пише: **Гордана Нонин**

Да је Драшко Ређеп поживео, да је, замислимо, сачинио наставак Антологије „Девет боја Баната“ у којој је „спојио“ девет банатских песника 20. века: Тодора Манојловића, Жарка Васиљевића, Милоша Црњанског, Душана Васиљева, Богдана Чиплића, Васка Попу, Мирослава Антића, Вујицу Рेशина Туџића и Војислава Деспотова, да је бар мало загазио и у 21. век, био би ту, у наставку, на првом месту и Радивој Шајтинац. Незаобилазно.

Јер, како рече Ређеп, реч је о завереничкој припадности, „о утишаном облику непознате расвете, о шифри препознавања, о аксанима и отвореним вокалима који се, зацело, на пространом атласу банатском могу наћи посвуда, а на рубовима особито“.

Разноврсност и богатство књижевности коју је створио Радивој Шајтинац током неколико деценија, учинило га је једном од изразито индивидуалних појава у српској књижевности на крају прошлог и почетку овог века, чије се модерно и респектабилно књижевно дело састоји од поезије, прозе, есеја, књижевне и ликовне критике...

И заиста, онај читалац који прати стваралаштво Радивоја Шајтинца само може да се запита – шта заиста има у том банатском ветру? Јер, баш су на тој банатској ветрометини поникли, или стварали тамо, Тодор Манојловић, Војислав Деспот, Вујица Решин Туџић, Јовица Аћин, и двојица Шајтинца – Радивој и његов син Угљеша, драматург и књижевник.

Радивој Шајтинац је рођен 1949. године у Зрењанину, где је завршио основну школу и гимназију. На Филолошко-медицинском факултету у Београду је студирао Општу књижевност са теоријом књижевности. Био је члан Српског

књижевног друштва и Друштва књижевника Војводине, као и Српског ПЕН-а. Један је од оснивача часописа за књижевност и културу „Улазница“, чији је главни и одговорни уредник био две деценије. Његова поезија, проза и есеји превођени су на многе светске језике. Роман „Жртве бидермајера“ („Геопоетика“, 2000) објављен је у преводу на енглески језик, као дело у едицији „Савремена српска књижевност“ која је намењена читаоцима широм света. Друго издање овог романа објавио је амерички издавач „Blooming Twig Books“ из Њујорка 2015. године.

У последње две и по деценије, већину његових дела, укључујући и последње књиге „Порцелан“ (2017), „Сува игла“ (2019), „Пелерина“ (2020) и „Микеланђелов помоћник“ (2023), наставила је да објављује издавачка кућа „Геопоетика“ из Београда. Са сином Угљешом објавио је књигу „Нада станује на крају града“, а са ћерком Људмилом књигу „Дилинкуца“. Збирку поезије „Непознавање природе“ објавио је Завод за културу Војводине 2017. године.

У роману у слободном стиху „Порцелан“, Шајтинац „слаже крхотине искустава и сећања, расутих и задржаних у магловитим просторима прошлих дана. Ставља својом зачудном поетиком разбијене делове порцеланске посуде живота, поигравајући се, с иронијом, понегде љутито, другде убадајући наоштро гневно перо у најболније места“.

Писао је и „Звршни шапат из стабла лимуновог дрвета“ где је рекао: „Буди један од неколицине у тексту-

алном самоубиству. То права смрт није а ни умирање у закључцима, то није ни белетристичко самоповређивање, ни епифанијска казна. То је прилика да се издигнеш од пост фестум постављене трпезе под уштирканом, замрзнутим чаршавом књижевности, да те избегне умиљата звер лажне сумње у себе и дивља вила стварне представе о досезању оног што у писању не тражиш већ очекујеш од себе“. И како Радивој каже, мало је оних који су ову дилему дозволили да се сервира на глаткој, белој површини. Он јесте.

Како завршити причу о причама Радивоја Шајтинца када је она без краја. Можда баш његовим речима из „Послесловија“ из „Банатске читанке“:

„Банат је ЗАВИЧАЈ, то је Душина адреса па исписах све ово у нади да ће у простору и времену, читању и дочитавању остати нешто од тог Света споља и оног Света изнутра. Да неће престати парлог и сећање на себе самог а то је најтамнија несрећа оног ког нису читали, не читају и никад читати

неће... лепе ли правде што онај који чита све ово зна и више и боље а онај што пише пати лепше и мање“.

Читамо те, Радивоје, читамо, да и ми патимо лепше и мање. Како бисмо иначе знали за банатске „слике неурамљене“, да „пуцкетање суви кора измешаних с медом, грождем и шећером, смоквама у шакама“ да баш оне чине да нас је „стра ко да држиш анђела за гушу а не комад чеснице“. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Повест о губитку

Пише: Владимир Црњански

Статична камера, општи план, у једном дугом кадру, дакле, споро и са дистанце, види се приказ, јасно је одмах, сахране. Чије, открива нам глас баке преминулог младића. Она се једина оглашава у тужној поворци испраћаја Немање (Павле Чемерић), још пре два дана пуног живота. Тако почиње филм „Мајка Мара“, са дистанце, непобитно чињеницом уз поштовање интима тужног скупа. И одмах ваља рећи, овакав пролог неубичајне атмосфере у маниру арт хаус филмских творевина, не би требало да већ на почетку обесхрабри све оне конвенционалнијих биоскопских навика и очекивања. Јер следи, испоставиће се, на стилском плану нешто мало другачије и мање претенциозно-фино истакано разоткривање истинске животне драме и дубоке интима Немањине мајке Маре (Мирјана Карановић), а у солидном оквиру главнотковских филмских прича, и то прaviх, животних. Ово је једна од оних у којој и богати, да ли и срећни, пате. И то без уплива социокри-

судбине, она се у новој ситуацији, приближава пропуштеном - открива колико није познавала ни себе, ни свог сина, ни шта јој је важно у животу. Изненадан романа и страст, са од ње много млађим Миланом (Вучић Перовић), Немањиним познатиком из теретане, указује се у филму свакако као нешто више од постмортем едиповске епизоде, као психолошки разумљив „ексцес“ на Марином путу започетом очајем и самоизолацијом, који се, не без драматичних обрта, претвара у пут ненаданог личног животного заокружења и сабирања.

Пре свега, филм „Мајка Мара“ је повест о губитку и неизрецивом болу, за којег нема лека сем суочења. То је и прича о крхкости угланцане, целовите животне фасаде и илузивије самодовољне конструкције која се развија на парчиће преосталих трагова, непоузданих сведочења и варљивих сећања.

„Мајка Мара“, режија: Мирјана Карановић; сценарио: Мирјана Карановић, Маја Пелевић, Огњен Свилчић, Срђан Кољевић, по комаду Тање Шљивар; фотографија: Игор Маровић; монтажа: Лазар Преодојев; сценографија Драгана Баховић; музика: Јефрем Лихингер; улоге: Мирјана Карановић, Вучић Перовић, Борис Исаковић, Јасна Жалица, Јелена Ђурувија, Павле Чемерић и други; копродукција Србије, Швајцарске, Луксембурга, Словеније, Босне и Херцеговине и Црне Горе; продуцент из Србије: This and That Productions

тичких конотација, што не значи и без става када је у питању позив на разумевање женске осећајности те, још недовољно откривене/приказане, стране света.

Мара је адвокатица у средњим годинама. Баби се лукративним пословима са некретнинама. И сад у дубоком болу, узалудно покушава да се спасава радом и привидним редом. До скоро чврста и амбициозна, сама је подигла сина у свом свету рада и изобилја, свету овдашње високе класе и стандарда, модерне београдске еко виле са базеном, свету пословања и под обрисима Београда на води и на околним градилиштима.

Нашавши се у лимбу после трагедије када је, како јој мајка каже, „И без мужа и без сина, и кучета и мачета, тиква без корена“ (у традиционалном читању - потпуно обесмишљеног постојања), Мара почиње да открива димензију живота, и можда и смиао, који су јој несвесно измакли. Иронијом

Пре свега тематски и сходно томе у емотивној равни, ово друго ауторско остварење Мирјане Карановић је (поред главне улоге, коценариста је и потписује режију) блиско је антологијским филмовима као што су „Соба мога сина“ Нанија Моретија и „Три боје: Плава“ Кшиштофа Кјешловског. И „Мајка Мара“ дубоко, промишљено уз пригушена осећања открива многе стране онога „шта је било после“, како преживети и наставити. Чини то на оригиналан начин, суптилно и ненаметљиво, а опет упечатљиво, у домаћу кинематографију уносећи готово необрађивану тему и јединствен сложен лик жене средњих година. Несумњиво, Мирјана Карановић је у томе имала свесрдну подршку креативне екипе филмских професионалаца, који су своје задатке у свим уметничким и техничким сегментима филма испунили поштујући високо постављене стандарде, рекли бисмо на задовољство гледалаца. ■

ПОЗОРИШТЕ У ПРОЦЕПУ ИСТОРИЈЕ

Раскринкавање очигледног

Пише: Светислав Јованов

Може ли позориште данашњице артикулисати горуће и универзалне политичко-економске проблеме на провокативан а истовремено темељан начин, остајући при томе врста уметничког говора? Питање садржи неколико неизбежних замки. Међутим, да се на њега ипак може креативно одговорити, под условом да се мисли противречно и самосвојно – дакле, позоришно аутентично-показује „Мала повијест неједнакости“, најновији ауторски пројекат нашег редитељског „интернационала“ Милоша Лолића, уобличен по мотивима графичког романа „Капитал и идеологија“ Клер Але и Бенжамина Адама (а који се темељи на истоименој студији Томе Пикетија) и реализован прошле недеље у Загребачком казалишту младих.

Пикетијеву епохалну студију, усмерену како на изворе модерне (меритократске) неједнакости и обмане „хиперкапитализма“, тако и на трагање до „новог приступа једнакости“, Лолић иновативно тумачи већ тиме што се одлучује за инсценирање једног из студије већ изведеног облика (графичког романа). То што се, кроз предочавање повести (стицања богатства) у случају Жила и његове земљопоседничко-буржујске породице питања неједнакости (пореза, експлоатаци-

Европе, али и један оригинални, неконвенционални арсенал критичког позоришног језика.

Полазна тачка у обликовању овакве целине је доследно, сурово духовито „децентрирање“ породичне приче – као догађаја и као жанровског оквира. У најширем смислу, декларативно мелодрамска романтика љубави/бракова припадника осам генерација Жилове породице разоткрива се, посредством значењских, просторних, гестуалних или визуелних „ишчашења“ - као маска или средство пословних аранжмана, постајући повест згртања капитала али и умножавања СВИХ врста неједнакости. Допуњавајући се у ритму који открива нове, смелије валере у Лолићевом третману „актуелног“, томе с једне стране ефектно доприноси иронија која проистиче из дијалогских двосмислица и претеривања, као и хумор, горчина или парадокс изазвани коментарима који прекидају, или чак раскринкавају основну радњу. С друге стране, бриљантно осмишљен декор (сценограф сам Лолић), сачињен од репродукција салонских

Фото: Јелена Јанковић

амбијената/мотива у стилу „бел епок“ а у виду вертикалних правоугаоника, које се повремено „присосе“ актерима као функционална позадина, изазива истовремено утисак распарчаности и жалове инфантилности. Најзад, акценат/лајтмотив огромних платна са ознакама значајних година, која се повремено са висине одмотавају у сценски простор попут оглашавања некакве мешаничке „више силе“, заокружују утисак о овој представи као својеврсној критичкој алегорији сила које држе наш свет „на окупу“, истовремено га непрестано разграђујући. И управо тај парадоксални вишак, ти „значењски процепи“ о којима говори Ведрана Клепица поводом односа између „монументалности економског и политичког“ са приватним, на уверљив и аутентичан начин учвршћују наду да одговор на питање које смо изнели на почетку не мора бити негативан. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Писма Милени

Франц Кафка
Лагуна, 2024.

Књига „Писма Милени“ састављена је од скупа писама која је Франц Кафка слао Милени Јесенској, чешкој новинарки и преводитељки, у периоду од 1920. до 1923. У тренутку када су се упознали, Милена је била у несрећном браку, а сам Кафка већ болестан од туберкулозе (од које ће и умрети 1924). О сусрету са Миленом коју је упознао пошто је она пожелела да преведе једну његову причу на чешки писао је овако: „Када сам вас видео, Милена, било је као да сам ушетао у просторију пуну сунца. Ви сте говорили а свет је био светлији, слободнији.“

Са сваким писмом, тон је све приснији, и Кафка из персирања врло брзо почиње да се Милени обраћа сасвим интимно, све чешће са дозом страственог очајања: „Врло добро разумем твој чешки, чујем и смех, али ја се удубљујем у Твоја писма и између речи и смеха, а онда чујем само ту реч, а сем тога, моја природа је: страх“. Необично је у овим исповедним текстовима видети сасвим другачијег Кафку – уместо сонмобулних тескобних визија које су промениле књижевну парадигму, у писмима је тон интиман и личан, приступачан, често сасвим сентименталан. Али мрачни, упечатљиви тон писаца „Замка“ и „Процеса“ да се наслутити и у овој форми – његове су реченице и

Реч критике

даље нервозне, у многим писмима детаљно пише о својим сновима, који су свакако дубоко утицали на његову поетику, а повремено се између редова о обичној свакодневици, или излива нежних осећања, његов језик измиче из очекиваних калупа, и израњају препознатљиве тешке, евокативне слике карактеристичне за његову прозу (попут привиђења о човеку који зарања у земљу као у воду, као кртица, пред ужасом од самоубиства изазваног прељубом).

Писма пружају увиде у интимна размишљања чувеног писца који разматра своју националну припадност, и однос према јеврејском наслеђу, затим своје болне раскиде веридби у којима је критичан према себи („унесрећно сам обе девојке“), пријатељство са Максом Бродом коме се диви, али и однос према језику (писма су пуна реченица на чешком, за који бележи да му је близак).

Нажалост, ова љубавна прича остаје без јасног краја – иронично, или не, баш као у Кафкиној прози, у њој нема ни катарзе ни испуњења. Кафка и Милена Јесенска су се у правом животу срели тек неколико пута, а веза коју су делили највећим делом је постојала само у писмима које су размењивали.

Настасја Писарев

Цитат

Због мене сте трчали кући као без душе? Па, зар нисте болесни и зар више не морам да бринем за Вас? Заста је тако, уопште више не бринем – не, сад претерујем као онда, али то је брига као кад бисте били овде, под мојим надзором, као кад бих млеком које пијем истовремено појио и Вас, а ваздухом који дишем, који допире из врта, једнако јачао и Вас, не, то би било премало, Вас бих јачао много више него себе. (...) Ја сам стварно оличење глупости. Читам књигу о Тибету; код описа неког насеља у планини на граници Тибета, одједном ми постаје тешко око срца, толико ми се то село тамо чини очајнички усамљено, тако далеко од Беча. Притом сматрам да је глупа помисао да је Тибет далеко од Беча. Па, зар је далеко?